

M. S. D. S. S.

Några Tankar

Om

Syftan Af Stor-Skifte,

Med

Wederbörandes Tilstådjelse/

Under

Oeconomix PROFESSORENS, och Kongl. Swenska
Wettenskaps Academiens, samt Kongl. Wettensk.
Societ. I Upsala LEDAMÖRS/

Dr. PEHR KALMS,

Inseende,

För Lager-Kransen

Utgifne och til allmän granskning öfwerlemnade/ I
ÅBO Academies nedre Låro-Sal den 22. Augusti
f. m. 1760.

Af

JONAS ANDR. S. NORRGREEN.

WIBURGENSIS.

Åbo, Tryckt hos Directeuren och Kongl. Boktr. i Stor-För-
stendömet Finland, JACOB MERCKELL.

S. I.

S Huru man nogsamnt finner, at Hushållningen genom
wittre och idoge Måns åtgjård på en kort tid
stigit til sådan högd, at man för Trettio år ej kunnat
förmöda det, och för Femtio näppeligen wä-
gat önska en så lyckelig tid; måste man doch tilstå, att ännu
många hinder ligga i wägen, som göra at Hushållningen än
tarfwar ständiga förbättringar. Det är sant, att vårt Fin-
land måste kännas wid ett hårdt *Climat*; men Himmeln tyckes
mildras, alt efter som Menniskjorne uparbete jorden. *Tacitus*
skrifwer om Tyskland, quod fuerit sylvis horrida, humoribus
squalida, atque paludibus foeda. m. m. Tänck, om Han
nu skulle stiga up, och efter dese känneteckn igensöka Tyskland,
hwar skulle han wäl finna alt? jag tror knapt annorstädes, än
i vårt Lappland. Så hafwa de andre Länderne genom flit-
tighet blifwit förbättrade. Wåra kårer, som finnas här i Fin-
land, äro ej eller så ohuggelige, at de ej genom idogt arbete
kunna förwandlas til de wackraste ångar, och de hårligaste å-
kerfält, hwarpå wi redan hafwe någre angenåme prof. Men
förutan de naturlige olägenheter, som de Nordiska Länder kunn
na

Funna plågas utaf, gifwas andre, som äro gemensamme med andre folckslag i Werlden, såsom gamle inrotade wanor, hwilka hafwa sin styrcka af en blind wördnad för de wördige föräder, fördomar om alt hwad nyare tider påfunnit, fast de i sig sjelfwa hafwa en obeskrifwelig nytta. De omkostningar, utom hwilcka de omtalte fördelar aldrig kunna erhållas, afsträcka många Menniskjor, besynnerligen dem, som hafwa all sin upmärksamhet fäst på det närwarande, m. m.

§. 2.

Bland de förnämsta hinder, som legat wår Hushållning i wågen, kan man med skäl räknas det från uråldriga tider brukeliga Tegskifte. Med Tegskifte förstår jag den indelning och läge af ågor uti en by, där hwar bonde eller granne ej har sin jord på et ställe för sig sjelf, utan där hans åker, ång, skog, m. m. är alt blandadt med grannarnes, gemenligen efter så kalladt rätta Solskifte, så at en enda nog liten gårds åker, kan ibland ligga på 10, 20, ja flere särskilda ställen, liggande hans grannars åkerbitar eller så kallade Tegar emellan hwart ställe. Och på samma sätt förhåller det sig merendels med hans ång, och de öfrige gårdens ågor. Härigenom blifwa då den ena åboens delar i åker och ång lika som inwecklade med den andras. Härigenom skier, at man ej får bruka jorden på det nyttigaste och fördelactigaste, utan på det mest öfslige sättet. Man måste plöija, när grannen så behagar; Man måste ock skära när nästa åboen så lystet, antingen Eäden är mogen eller intet, så framt man ej will se sin såd af grannens boskap plösligen nedertrampas och upåtas. På lika sätt förhåller sig saken med ångarne. Mången är nödsakad, at låta slå alt sitt hö neder, innan gräset och örterne hafwa blifwit tilböriligen mogna, samt innan deras frön blifwit på behörigt

rikt sätt utspredde. Härigenom skjer på den ena sidan, at affkastningen af Spanmål blifwer ringa, emedan utsädet warit swagt, och på andra, ångarnas frodighet på många stället ärligen aftager. Hwad vill man då tala om den skada, som skogen tager deraf, at alt ligger i samfält? Om en will hus hålla så, att skogen kan för framtiden räcka til, äro Tijo andre så begifne på den närwarande winsten, at de uthugga hwad dem förekommer, och den wälsinte blifwer allenast bespättad, då han ej är lika tilltagsen och omild. I England, där hus hållningen har ganska högt stigit, finner man ej mycket af tegskifte: och det som mer är, blifwer man warse en ganska stor ätskillnad emellan de åkrar och ågor, som äro enstakade, och dem som ligga i Tegskifte. De förra wisa nästan hwart år den angenämaste och frodigaste årswärt, äro försedde med de täckaste häckar, och lämna ågaren på margfalligt sätt ymnig bättnad, då däremot de senare tyckas liksom af långtan efter frihet och från twång af grännens godtsinnande, aftaga och försmägta. Se Herr Profess. KALMS *Americanske Resa Tom. 1. p. 278, 279.*

§. 3.

SEn en sed, som Förfädernas okunnighet framålstrat, och efterkommandernas blinda och otidiga wördnad i flere tidehwarf wid mågt hållit, fast han är aldeles skadelig, kan dock ej så lätt ändras. Större delen af Menniskjorne röras måst af de närwarande fördelar, och wilja knapt höra nämnas nya inrättningar. Deras gamla inrättning rubbas, hwilket är at röra dem på det ömaste. Alt därför kunna förmå wåre äbber till en annan delning af sina ågor, än den, som warit länge wedertagen, fördrades, utom de säkraste och tydeligaste *Oeconomiske* bewis, Höga Öfwerhetens myndighet och åtgärd. Denna

Denna saknade wi ej eller längre, emedan år 1757. utkom wår Nådigste Konungs förordning om Stor-skifte. Med Stor-skifte förstås det läge och indelning af ågor uti en by, där hwar gård har sin jord och marck, antingen på ett enda ställe för sig sjelft, eller at all gårdens åker ligger måst tillhopa på ett enda ställe, och samma beskaffenhet är med gårdens ång, betesmarck, skog m. m. Af en så Stor Konung, i samråd med Rikens Högloflige Ständer och yppersta Män, hafwa wi många inrättningar, som förtjena at af hwar rättfint blifwa ansedde som stor-wärck; Men nåppeligen lärer något mer kunna bidra till wår allmänna Hushållnings uphjelpande, än detta förordnande. Här förekomma de måst bindande orsaker, hwaraf wi skola förantåstas till detta delnings-sättet. Hans Kongl. Maj:ts ömma hjertelag för sina Undersåtares wälsärd och lycksalighet, samt de wisa steg, som Rikens Högloflige Ständer gjort til Sweriges beständiga wäl i framtiden, lysa på hwar sida. Här upgis was äfwen de säkraste utwägar at århålla detta hållsamma ändamål, och hwad huswoudsaken angår, så är i detta granlägga mål en undrans wärd medelwäg träffad emellan befallning och öfwertalande. Förordningen har en blandning af bägge två, som gör att hon af *Politiciis* bör anses som ett Mästers stycke uti sitt slag.

§. 4.

Denna inrättning om Stor-skiften i åker och ång tjänar, at förekomma de blågenheter, som af Teg-skiften upkomma. Des födelar kunna fördenstull ei annat, än falla hwar och en i ögonen. En Landt-man, som härtils warit wan, ja nödsakad, at inwätta sina gjöromål öfta efter sin grannes behag, får nu efter egen beqwåmlighet skjöta åkerbruk. Han får plöija och så, när han finner jorden därtill wara tjenlig.

H 3

Han

Han är ej nödsakad at samma dag låta nedhugga sin, kan-
 skje halfmogna, såd, som den gör, hwilken åger nästa åker-
 stycke in till honom, utan kan börja sin bärning på en tid, då
 naturen sjelf påminner. Men at wi desto lustigare måge se,
 hwad otrolig nytta Stor-Skiftet med sig hafwer, och at
 Landt-bruket uphjälpande til det råttta högd enkannerligen
 stöder sig derpå; och att tvärt emot Teg-Skiftet är på marg-
 falligt sätt hinderligt och skadeligt för samma, ja, at vårt
 Landt-bruks upodlande aldrig kan rätt skje eller wäntas, så
 länge det warar, wile wi taga ett och annat *exempel* at wi så
 delar eller grenar af Landt-hushållningen, uti kort och enfalligt
 öfwerwägande. Ungarnes råttta wårdande är hos oss så mycket
 mera nödig, som de ej allenast äro grunden både till Boskaps
 skötslen och åkerbruket, utan ock wi, som bo i ett kallt *Climat*,
 där boskapsflora flere månader måste fordras inne, och ej få gå ute
 måst hela året, som i de södre Orter, tarwa för dem så mycket me-
 ra foder; wi wete ock, at ångarne hos oss blifwa snarare mås-
 lupne, och aftaga i godhet, om de ej slitigt och warfamt skö-
 tas, än uti de warmare Länder. Därföre, om en ång skall län-
 ge behålla sin goda och frodiga wårt och bördighet, bör gräset
 årligen på någon wis del de at få stå så länge oslagit, tils det frön
 blifwa mogna och få beså ången; hwarmed så ömsas, at ången
 inom 4 eller 6 år, kan hel och hållen blifwa besädd lika som af
 sig sjelft. Skall en starkt måslupen ång hjälpas rätt, bör
 den upplöjas, läggas någon tid till åker, sedan besås med ut-
 walda hö-frö, jämnas, och läggas igen till åna, samt så befres-
 das, at inga Creatur på 2 eller 3 år därefter måga få gå därpå,
 at nedtrampa och uprycka det ännu späda gräset. Skall ån-
 gen rätt wärdas, bör den anten aldrig betas tidigt om wären,
 eller ock det ganska litet, emedan slitigt wärbete är som en pest
 för ången, och åfwen bör undslas, at beta den länge om hösten,
 i synnerhet när marcken är mycket mjuk. Skall man hafwa om
 sommaren tillräckeligt bete för sin boskap, och så mera mjölk
 och

och annan afkastning, ja om man skall kunna hålla och föda på en beteshage mera boskap ganska wäl, än det förr äroven mycket snåst skiedt, böra beteshagarne nödwändigt blifwa apdelte i flere smårre, och at boskapen om sommaren betar en eller par dagar i hwar, och så ständigt ymsas til de andre, hwarigenom mera bete winnes genom det de andre få längre tid at hwiila, och gräset får bättre wäxa. Skäl ändteligen åker-bruket hinna till sin rätta högd, och blifwa fullkomligen gagnande för Landet: skola ångarne kasta af sig den winst de böra och man ser dem i andre Länder göra: skall betesmarckerne blifwa så gifwande som de kunna; så så wi låf att gripa till de medel, som brukas i de måst upodlade och håsdade Landskaper i England, nemligen, at alt efter omständigheterna och som det fordras ymsom och Skistewis förwandla åker till ång, ång till åker, åker till betesmarck, betesmarck till åker eller ång o. s. w. ty jorden fordrar ombyte och ans, om hon annors skall wara rätt bärande och tacksam. Skall Finland rätt upodlas: skal utrymme blifwa för mera folk at bo där: skall man hafwa hopp, at *Climatet* blifwer mildare, och de ibland om sommaren insfallande frästnätter förswinna; så bör den otaliga myckenhet af moras, som nästan på alla ställen ligga där på öfkipt marck, upforckas, och genom flit förwandlas antingen till betesmarcker, ång, åker, eller annat gagnande. Men huru alla dese, och ännu flere dylike högst nödwändige gjöromål, skola hållt med någorlunda fördel kunna werckställas, där ågorne ligga alt i Teg-skifte, lämna jag den Gunstige Läsaren at besinna. Efter min ringa och enfaldiga tancka finner jag ej, at det är görligt; ty om en uti ett Bylag will fram, så wela ofta flera tillbaka; ja, man nödgas ofta ärfara, at i en ej särdeles stor by, wäl kunna finnas de, som antingen af ensidiga affikter, eller hat, afwund, enwischet, m. m. med flit och af alla krafter sätta sig emot alt det, som en och annan af grannarne föreslå til deras gemensamma bästa; ja, de kunna göra sig ett nöije, at hafwa

wa kunna hindrat det, ehuru de och sjelfwa nog klarligen tyckas hafwa funnit, det dem sjelfwom äfwen skulle tilflutit stor fördel af ett sådant förslag. Någon kunde täncka, at genom goda och stadfästade Byordningar kunde sådant förekommas; men ärfarenheten har wisat, at de bästa Byordningar ej hafwa kunnat ur wågen ródja alla de hinder, som wid Teg-skifte ligga förenämde gjöromål i Landt-bruket uti wågen: Ett enda emwist och illparigt huswud har nog funnit utwågar, at gåncka dem, samt göra dem ledsne wid alt hwad nyttigt varit. Allt detta kan med fördel háfwas genom Stor-skiften. Den som twiflar három, han jámsöre et stort bylags ågor med en enstakad gårds, sedan man först antagit, at åboerne på bågge ställen äro lika slitige, så skall man finna en oförenkelig åtskilnad. Undtelligen bör märckas, at den som åger enstakad jord, åger ej allenast mera lätthet, utan och större upmuntran at sköta det, ån den som plågas af Teg-skifte; hwarföre försarenheten äfwen intyggar, at de söre gemensligen äro mera wålmående, ån de senare.

§. 5.

Som hwad, som nu nyligen om åker- och ångs-skötsel forteligen och enfaldigt är sagt, gifwes en annan gren af Landt-bruk, som ej háwver mindre at söga wid wårt bästa, om den rätt wårkas, ån de söre. Jag förstår hármed Skogs-skötseln, en den ómaste och wigtigaste punkt och del i Fädernes-Landets Hushållning, och gunden till wår Utrikes Handels wål- och bestånd. Så länge skogarne ligga i allmänning, täncka större delen af bönderne ej annat uppå, ån at ned huaga så mycket de och deras tjenste-tolck förmå. Winsten háraf för närwarande tid är handgriwelig, sedan wed och timmer blifwit på alla Orter ganska dyra; hwarföre i denna hándelsen är fåfångt, at bringa wederbörande på sundare tanckar.

De

De täncka at de hafwa nog at gjöra, at försja för sig och de sina; de hinna ej täncka på framtiden: Esterwerlden får sjelf draga omsorg om sig. Ja, om ock i en sådan by eller Soekn, där skogen är allmän, finnes någon så öfwer *Patriotisk*, at han för framtidens wäl ej wille wårdslösa skogen, så wägar jag låga, at han däri på wist sätt gjorde oförsvarligen både mot sig och de sina; ty om han ock ej rörde ett trä på skogen, skulle dock hans obarmhertige och mindre estertäncksamme grannar lika fullt hafva sig, at utöda den samma. Han nödgas därföre anten i grund af Teg-skiftet, eller de ej wäl indelte ågor, at blifwa en isrig skogens utödare. Men när åfwen skogen lägges i Stor-skifte, lärer Allmogen snart finna, huru förwändt det gamla hushålls-sättet varit. Den måste täncka på sparsamhet, så framt den ej will, at den efterkommande skola sakna både wärma och nödige hus. Erfarenheten wijar på åtskilliga ställen i Sverige, at där gårdarne (såsom hos somlige Herrskap) varit enstakade, hafwa skogarne blifwit wäl handterade och besparde, då Böndernes Allmånningar rundt omkring varit så utödde, at ej en qwist funnits på dem, utan de varit nödsakade at sjelfwa bränna en illa osande torf, och åfwen resa flere mihl efter sitt wercke til redskap. Jämför *Profess. KALMS Americanisk. Resa Tom. 1. p. 3.* Det är åfwen at förmoda, det *Processer* och Rättegångar småningom aftaga, sedan Stor-skiften äro gjorde, så wida hwar och en Landtman får sina ågor innom wiså och tydeliga Rå-märcken, hwilcka swåriligen kunna rubbas och ändras. Undteligen bör jag ej lämna oförmålt, at denna Stor-skiftes inrättningen, som på flere ställen i vårt R. Finland redan blifwit antagen, lärer framdeles winna en allmän *Credit*; hwilcket så mycket lättare här kan wäntas, emedan här finnas, snart sagt, flera enstakade Hemman, än i Sverige, hwarest stora Bylag förkomma.

§. 6.

Dittet på hwilket Stor-skiftet anskälles, är öfwen med billigheten aldeles öfwerens stämmande; Ty hela bylagets ågor böra först aftagas; sedan skola Tegarne jämföras och deras godhet således utrönas. När detta tillbörligen skedd, bör efter öre-talet åker och ång-stycken så delas; at styckernas storlek blifwer i en *reciproque proportion* emot deras godhet, det är at den som får bättre brukade stycken måste gifwa bort så mycket större stycken at en annan, så at hwad han förlorat i godheten, så mycket winner han åter i widd och utrymme; eller jämkas det på annat för bägge parterne fördelactigt sätt.

§. 7.

Jag tror mig wäl ej mycket fara wisse, om jag gifar, det en eller annan mindre estertäncksam menniska kan finnas ibland oss, hwilken står i wädret alla de anförde skäl och bewis, som skola förmå oss at antaga Stor-skiftes delningen. Man låter påstå, at det är förmycket ömt, at blifwa rubbad i de besittningar, som både han och hans Föräder i flere tider innehafte. Man kan bortmista åtskilliga fördelar genom ett sådant skifte, hwilcka antingen aldeles intet eller nåppeligen kunna på annat ställe erhållas. m. m. som *Mom* söner i enlighet iörtörnas och förargas öfwer. Men, min kära Landtman, ehö du är, som så bakram wänet täncker, du bestimar intet hwad du lider af din gammes boskap, under det, at din åker och ång ligger i Teg-skifte, och huru mycket dina ångar wäbr och höst blifwa nedtrampade och fördärwade, genom otidigt betande, hwilket genom Stor-skiftes delningen förekommes. Widare bör man taga i öfwerwägande, at ingen blifwer wid denna delning lidande, utan alt aspakas så, at aftastningen blifwer lika stor.

Hwad

Hwad åter de fördelar angår, som man innehafwer och hwilcka man genom Stor-skifte kan bortmist, så åligger honom, som skiftet förrättar, at tillse, det ingen i desas åtnjutande blifwer förfördelad, och hwar sadant nödwändigt måste ske, blifwer förlusten på annat sätt ersatt. Undtörligen kan invändas, at skogarne genom Stor-skifts delning skulle något lida, så wida man behöfwer mera gårdset at stänga och nu hägna sina ågor, än tillföre. Men hårtill swaras, at den omtalta skinnaden ej är särdeles betydande, och bör, i anseende til den förmon man hafwer at wänta af Stor-skifte, ingen ting betyda. Desutom när hwar har sitt at sköta, så kan man långt beqvämlicare freda det, än när den ena gårdes-gården skall skarfwas ihop med den andra; hwarföre försarenheten låter oss, at stora åkerfält sållan äro så wäl fredade som de borde wara. För öfrigt kunde Landtmannen härigenom blifwa upmuntrad, at bruka gårdes-gårdar anten af sten, där det låter göra sig, eller leswande häckar, hwilcka skulle gifwa et täckt utseende, utom det at de skulle ansefiligen gagna det allmänna. Eller kan man på de flästa ställen bruka låga gårdes-gårdar med diken på ömse sidor, då på långt när ej så mycket skog åtgår, som etjes, och desä dock göra samma gagn, som de andra; ja äro wid åkeren långt bättre; emedan de ej samla sadana snödrifwor som de högre. Desutom ersätter den ömhet, som en och hwar Landtman får om sin skog, när han får sin del för sig på et ställe, mångfalt det, som nu skulle tyckas åtgå til flere gårdes-gårdar. Ty han ansar sedan skogen på helt annat sätt, och med mång-dubbelt större sparsamhet, än han gjort förut. Ja, sanningen at säga, skulle man nu wid Teg-skiften wilja bruka sina ågor rätt, och jöka bringa Landt-bruket til all möjlig högd, så skulle därwid urgå nästan dubbelt mera skog til gårdset, än någonsin kan ske wid Stor-skifte. Ty om man wille rätt göra nytta af sin jord, i synnerhet om man hade en enwis, afwundsjuk eller egennttig granne, finge man lof at

upsätta gårdes-gård nästan omkring en och hwar af sina tes-
gar: Den som någorlunda när förstår, huru åker, ång, bes-
tesmarck och skog, skola rätt brukas och wårdas, lårer förmo-
deligen icke hafwa swårt at begripa detta. Sluteligen wägar jag
mig måst at säga, det wårt K. Fädernes Land skall genom
Stor-skiftes indelningen framdeles kunna hålla en tredjedel me-
ra boskap, och få af åkern en tredje del mera såd årligen, än
förr, då samma Land låg i Teg-skifte, (om ej mera), endast
lika trågne åboer finnas på bågge.

Mera wore wäl ännu at anföra til bewis på Stor-skif-
tes nytta; Men så wäl mina wilkors omständigheter, som den
forta tid, som mig är lämnad til dessa betractelser, befalla mig
här at sluta. Jag önskar at denna och andra nyttiga
inrättningar måge winna hos oss sitt tilbörliga an-
seende, hwarigenom Guds ära och vår wäl-
färd kunna befrämjas.

G. A. A.

